

tekintéssel hordja össze anyagát. Rákóczi Vallomásaitól és Emlékirataitól kezdve a legkisebb kortárs naplójáig, a kéziratossá énekköltésztől a modern szakirodalom megállapításáig mindent felhasznál, hogy megközelítse a múlt valóságának megismerését. Flaubert módszerét tartja szem előtt, mikor a kor szokásait, mindennapi életét, kultúráját, nyelvét stb. vizsgálja, hogy összegyűjtött anyagának birtokában, a csapongó fantáziának határt szabva, a modern regény eljárását tudja sikerrel alkalmazni. Nem csökken tehát a szépírói, művészi ábrázolás lehetősége, ha nem a valóság határáig szabadon érvényesülhet az egyéni látásmód, a gazdag képzelet valamint az újabb és helyesebb felfogás. Ily módon éri el az író, hogy több alkalommal szinte észrevétlenül siklik át az olvasó figyelmére a felhasználott okiratok, memoárok szövegéről a fantázia teremtette, de mégis reális rész-eseményekre. Éppen ezért a tudós megalapozottságot nem érezzük a regényben fásztónak, tehernek, és szó sincs egyoldalú tudóskodásról vagy annak száraz merevségéről. Az évtizedes kutatás, forrásvizsgálat, anyagrendezés munkáját a művészi ábrázolásnak sikerül feloldania.

A VÁLI VAJDA JÁNOS-MÚZEUM

Vál, ez a kb. 2200 lakosú kisközség már eddig is aránylag sok Vajda János-émléket mondhatott magáénak: A község közepén áll Vajda János Holló Barnabás-készítette emlékszóbra, a család egykori lakóházát 1934 óta emléktábla jelöli, a katolikus templomban egy kezdetleges festmény emlékeztet a költő apjának, Vajda Endrének kocsiszerencsétlenségére és halálára. És most, amint Kiss József írta 1910-ben Petőfi című versében a Petőfi-házról „Van házad... van telekszámod”. Az egykori erdészlakban nyílt meg 1955. augusztus 28-án a Petőfi Irodalmi Múzeum által rendezett gyűjtemény, amelynek kiállítása az épületet megint a Vajda-család tulajdonába adta vissza, — legalább is képletesen. Csaknem száz év óta elhagyták már Vajda hozzátartozói e házat: Vajda Endre csak 1860-ig állott az Úrményiek szolgálatában, tőlük kilépve a faluban keresett lakást, s a költő nővérei már egész hátralevő életüket a faluban, a legendás gyermekkori fészekből távol élték le. Az épület nemzedékeken keresztül erdészlak maradt, beosztása, külseje sem változott meg lényegesen, a közvetlen környéke már inkább. Egy évszázaddal ezelőtt még közelebb volt hozzá az erdő, kevesebb körülötte a szőlőskert.

A bejárat egy kis konyhahelyiségbe vezet, ahonnan jobbra és balra egy-egy lakószoba

Nagy regény, kiemelkedő, ritkán születő mű áll előttünk. Pótolhatatlan veszteség, hogy a befejező harmadik kötet nem készülhetett el, de így is teljes joggal előkelő hely illeti meg irodalmunkban. A mához szól Laczkó műve, szinte minden problémája mögött ott izzanak nemzeti önismeretünknek századok óta alakuló kérdései, s igaz hatóerővel fejeződik ki benne az író becsületes, használni akaró, egyéni felfogása, előremutató nemes szándéka. Nagy nemzeti hősnékről és legszebb szabadságharcunkról vallott felfogása hosszú ideig fog tettekre lelkesíteni, hazaszeretetre s a szabadság áldozatkész megvédésére nevelni. Kötelessége lenne irodalomkritikánknak, hogy Laczkó Géza egész pályáját és teljes életművét — melyben Rákóczi-regénye első helyen áll — alapos, elmélyült vizsgálat tárgyává tegye, fejlődésében s összefüggéseiben értékelését adja.

A regényt Révay József rendezte sajtó alá, aki „kortársi és baráti megemlékezést”, valamint a regény alkotásának körülményeit ismertető, szép és hasznos utószót is csatolt hozzá. A köteteket mintaszerű jegyzetszótár zárja be, amely minden esetben biztosítja a megértést.

Gyenis Vilmos

nyílik, a múzeum két terme. A konyhában egyetlen bútort kivételével nincs semmi, ami Vajdáké lett volna. A kemence újabb eredetű, a falakat díszítő tányérok a megye specialitásai, csákvári fazekasok munkái, de egész újak. Csupán a kis tálatartó tartja a helyi hagyomány Vajda Róza egykori tulajdonának. Az első kiállítási helyiség a 60-as évek végéig kíséri el a költő életútját, felsorakozik benne a keresztlevél, majd az ő korában használatos latin iskolakönyv csak úgy, mint Székesfehérvár, a régi Pest, a Pilyax-kávéház és a márciusi ifjak képe, a első versek stb. Gina emléket Boreczky László egykorú fényképek nyomán festett jól sikerült portréja őrzi, amely külön a múzeum számára készült. Körülötte annál kevésbé hatnak jól a szerelmi költemények, versekötetből kivágva, keskeny léckeretbe foglalva.

Vajda János után alig maradt valami tárgyi emlék: könyvei, bútora, használati tárgyai szétszóródtak, még levelezése sem valami gazdag. Ilyen körülmények közt különösen nehéz volt közelhozni a nézőhöz a pálya első évtizedeit, hiszen itt még alig lehetett első kiadásokat vagy kézirat-faksimiliét bemutatni. De ezen valamelyest segíthetett volna a fiatalok főbb állomásainak (Székesfehérvár, pesti piaristák, Vajda Péter

vándorszínészség, Alcsut) stb. bővebb illusztrálása, az egykorú Vál megelevenítése valamilyen rekonstrukció segítségével. Sajnos, nem ez történt: a múzeumrendezés helyett a reformkor légkörét igyekezett felkelteni túlzott apparátussal. Elegendő lett volna itt Vajda közvetlen előfutárainak és kortársainak rövid felidézése, s így szükségtelen Fazekas, Katona, Kazinczy, Kőlcsey arcképeinek elhelyezése hosszabb felirásokkal, akikhez a költőt semmiféle mélyebb érdeklődés, irodalmi rokonság nem fűzte.

A II. teremben, ahol a pálya második felét — a 60-as évektől 1897-ig — törekedtek bemutatni, az említett nehézségeket még csak fokozza Vajda költészetének elvont, filozófiai jellege. Nem nehéz vizuálisan érzékelteni a költőt, ha leíró versei vannak, ha költeményei könnyen és közvetlenül összeköthetők a kor közismert eseményeivel, élete történéseivel. E szempontból nézve a dolgot Vajda János eléggé „nehéz eset”. Politikai eseményekhez csak a 70-es évekig kapcsolódik művészte, privát élete egyre jobban elsvatagosodik, költészete fokozottan befelé fordul. Érthető, hogy a rendezés a jobban ábrázolható területeket (az Őnbírálat és Polgárosodás, a kései kiemelkedő hazafias költészet, a költő utóélete) hangsúlyozta, s viszonylag háttérbe szorult az, amiben a legnagyobbat alkotott: a bölcselő líra. Az említett részek sikerültek, különösen az utóélet bemutatása mond sokat a rendkívül szűkre szabott térben is. Az irodalomtörténeti cikkek, kiadások, monográfia mellett Ady, Móricz, Tóth Árpád sorok, Reinitz Bélától megzenésített Gina-dalok őrzik a „Mont Blanc ember” emlékét. Érdekes színpont itt a Világ egy elfeledett 1911. évi cikke Anonymus jelzéssel, amely azt mutatja, hogy a polgári radikálisok a maguk előfutárának tekintették a politikus Vajda Jánost. Nem ártott volna itt egy kis kitékintés a hamar széteső Vajda Jánostársaságra, amelynek még az irodalomtanárok is többnyire csak a nevét ismerik.

Külön érdeklődésre tarthat számot Vajdának itt kiállított Palágyi Lajoshoz írt levele, amelyet már a halálos ágyán vetett

papírra. Még a Vajda-specialisták számára is meglepetés Ábrányi Emil Vajda Jánoshoz írt költeménye, amely tudomásunk szerint eddig nincs sehol közzétéve. És meglepetés a terem közepén álló eredeti felfogású Vajda mellszobor is, Istók Jánosnak, Stróbl kiváló tanítványának alkotása, amelyet reprodukcióban nem lehetett sehol látni és Komlós Aladár sem említ monográfiájában. Ebben a szobában is csak egyetlen eredeti bútor darabot találunk. Vajda Róza ruhásszekrénye ez, amelyet nehéz anyagi helyzetében adott el egy váli családnak.

Bármennyire tudatában is vagyunk annak, hogy ilyen korlátozott terű kiállításon nem lehet megbirkózni a bölcselő költészet bemutatásának nehéz és sok helyet igénylő problémájával, mégsem lesz talán felesleges néhány elvi megjegyzést tenni ezzel kapcsolatban. A kiállítás megmutathatja a költő filozófiai olvasmányait (pl. Büchner, Schopenhauer), kereshet a prózai munkákból néhány határozott nyilatkozatot a költő filozófiai felfogására vonatkozólag. Igen érdekes dolog ilyen esetben az elvontat képbe öltöztető szóhasználat kiemelése. Pl. a Csokonai-kiállítás fali táblái közt megkapó volt az, amely „a semmi ága” kifejezés első előfordulását mutatja be, és ennek legismertebb előfordulására is céloz József Attilánál. Vajdánál valami hasonló volna lehetséges csillagászati témájú verseinek kép- és hasonlatanyaga okán; rá lehetne mutatni mindennek továbbélésére XX. századi líránknak Tóth Árpádnál, Jékely Zoltánál stb.

A múzeum ma az egyetlen tűzhelye a Vajdára vonatkozó emlékeknek. Elhagyatottságában szinte oly magányos, mint a költő élete volt. Szerény méretei ellenére is tartogat meglepetéseket az irodalomtörténésznek és sok tanulsággal szolgál minden látogatójának. Ha idézetekkel nem hangsúlyozza is eléggé Vajda János váli tájélményeit, egész megrendezésével mégiscsak a költőnek a Fehér-megyei tájban való gyökerezését hirdeti. Vajha több mint félszázaddal elhunytá után a szülőföld népe értékelné a költőnek e tájhoz fűződő forró szeretetét!

Nagy Miklós